

UNICORNIS

Apotekarsocietetens sektion för farmaci- och läkemedelshistoria

Nummer 1 Anno 2020

**Apoteket Storken i Stockholm
– ett kulturarv värt att bevara**

Åter i redaktörssitsen ...

Så har det då gått 25 år sedan jag vandrade ut genom porten på Wallingatan och lämnade mitt uppdrag som chefredaktör för Svensk Farmaceutisk Tidskrift, som straxt innan beslutats kallas Läkemedelsvärlden i framtiden.

Och nu åter på Wallingatan som medlem i styrelsen för Sektionen för Farmaci- och Läkemedelshistoria och inte helt otippat med uppdrag som redaktör för Unicornis. Det känns både roligt och utmanande. Det är också skojigt att återknyta samarbetet med Susanne Henriksson i arbetet med att producera en tidning, denna gång helt digitalt.

Planen är att i år ge ut tre nummer. Vi satsar på att hinna med två nummer innan sommaren, detta nummer och ett i juni/juli samt ett i oktober. Det innebär att manusstopp för nummer 2 blir den 15 maj och manusstopp för nummer 3 blir den 15 september.

Jag ser fram emot att få historiskt intressanta artiklar. Det är viktigt att vi tecknar ned det som varit, hur skall vi annars minnas skeenden och händelser? Tveka inte att fatta penna och skriv ned det som du känner kan vara av intresse att få dokumenterat till eftervärlden. Vi skriver historia varje dag!

Thony Björk
Redaktör

På gång i sektionen

Hösten avslutades traditionsenligt med "Glöggmingel" tillsammans med Stockholmskretsen där magdansösen Rozita Auer höll ett mycket uppskattat föredrag om sin anfader L O Smith.

Jag har också varit på min första ordförandekonferens i Apotekarsocieteten. Bland punkterna på agendan uppmärksammades Adventskalendern som presenterades på hemsidan med nya avsnitt varje dag i december. Per Boström och Ola Flink låg bakom detta mycket uppskattade initiativ. Stort tack till er båda! Vidareutvecklingen av Apoteksmuséet presenterades av Torkel Gren som är ordförande i Apotekarsocietetens farmacihistoriska museum. Under 2019 och 2020 har det avsatts 500 tusen kronor för detta utvecklingsprojekt och Annika Wickman har anställts som projektledare på

40 %. Annika har involverat de oavlönade guiderna och några till i att gå igenom de nuvarande delarna i muséet för att ta fram ett förslag för den framtida utformningen av ett Apoteks- och läkemedelsmuseum som kan öppnas upp för allmänheten under 2021.

Jag har också via professor em. Lars Orelund under februari månad fått in en förfrågan om vi kan publicera följande text vilket härmed är uppfyllt:

"I år är det 200 år sedan Rudolf Buchheim föddes. Som professor i Dorpat (nuvarande Tartu) skapade Buchheim ordning inom läkemedelsområdet samt utvecklade det nya ämnet experimentell farmakologi.

Med anledning av jubileet anordnas den 14 till 16 maj 2020 en EU-stödd internationell konferens **Rudolf Buchheim 200: New Essays on the Doctrine of Drugs** i Tartu. Konferensen kommer att innehålla såväl tillbakablickar på farmakologins historia som föredrag om "state of the art" beträffande farmakoterapi inom flera kliniska områden. Det nästan färdiga programmet samt praktisk information om konferensen finns tillgängligt på adressen <https://buchheim200.eu/programme/>.

Det vore trevligt om konferensen lockar till besök i denna för 1800-talets medicin så viktiga plats – sannolikt världsledande under Buchheims tid."

Han har dock meddelat att jubiléet är skjutet på framtiden så är ni intresserade får ni gå in på länken ovan och se när det går av stapeln. Jag vill också passa på att be er att ta hand om er i dessa tider och följa Folkhälsomyndighetens direktiv. När detta nummer av Unicornis väl kommer ut så har vi förhoppningsvis sett det värsta av denna pandemi.

Nils-Otto Ahnfelt
Ordförande

Errata

I tidigare nummer av Unicornis gavs en felaktig hänvisning till en blogg. Vi beklagar detta. Rätt skall vara: Susie på Stjärnarve...

Unicornis

utges av Sektionen för
farmaci- och läkemedelshistoria
Box 1136, 111 81 Stockholm

Redaktionskommitté:

Thony Björk, redaktör, thony.bjork@gmail.com
Ola Flink, fink.ola@gmail.com
Anders Cronlund
Karin Meyer, ansvarig utgivare
Susanne Henriksson, layout

© Apotekarsocietetens Sektion för farmaci- och läkemedelshistoria

Innehåll

Åter i redaktörssitsen	2
På gång i sektionen	2
Kulturapoteken och omregleringen av apoteksmarknaden	3
Apoteket Storken	4
Ingemar Kerfstedt (1845–1910) – Storkens första innehavare .	7
Medaljonger på apoteket Storken i Stockholm.....	7
Apoteket Lejonets parfymaffär	8
Karelska träburkar och böhmiska kristallflaskor – apoteks-ståndkär i Finland – del 1	9
Med farmacin som ledstjärna	10

Kulturarvsapoteken och Omregleringen av apoteksmarknaden 2009

Riksantikvarieämbetet tog under mitten av 1970-talet initiativ till en kartläggning av dåvarande verksamma gamla apotek i Sverige – *”Apotek i Sverige, en kulturhistorisk inventering”* (december 1979).

Ur förordet citeras: *”Efter omorganisationen av apoteksväsendet och tillkomsten av Apoteksbolaget påskyndades en utveckling mot ett effektivt fungerande apoteksbestånd i dagens samhälle. Många gamla apotek har alltså lagts ner, andra har flyttats till nya lokaler, medan en del har legat kvar i sina gamla lokaler men fått en ny inredning. Samtidigt har det emellertid blivit alltmera klart, att de bevarade apoteken från äldre tid representerar ett kulturarv och en tradition, som inte bör utplånas helt utan om möjligt hållas levande.”*

Ca 30 apotek beskrevs i publikationen (1980:1, ISBN 91-7192-455-8) men någon överenskommelse gjordes aldrig mellan Riksantikvarieämbetet och Apoteksbolaget.

Vid skiftet 1900/2000 hade utvecklingen gått vidare och av de 29 beskrivna apoteken kvarstod endast sju apotek med verksamhet i officiner av äldre datum. Apoteksbolaget hade blivit Apoteket AB och dess dåvarande VD Stefan Carlsson beslöt att fyra av dessa apotek ska beskrivas som särskilt kulturhistoriskt intressanta (Lejonet i Malmö, Svanen i Lund och Korpen och Storken i Stockholm) och tre som kulturhistoriskt intressanta (Ugglan i Stockholm, Kronan i Skara, Örnen i Vadstena).

Det skrevs därefter en överenskommelse mellan Apoteket AB och Apotekarsocietetens sektion för Farmaci- och läkemedelshistoria (Farmacihistoriska Sällskapet) om årliga möten för att ha dialog och komma överens om aktiviteter för att lyfta fram kulturarvsapoteken. Tidigt överenskoms bl. a att varje kulturarvsapotek skulle beskrivas i en egen broschyr om särarten och en gemensam affisch som visade exteriören för vart och ett av de sju apoteken.

En utredning *”Omreglering av apoteksmarknaden”* tillsattes och lämnade sitt betänkande 2008, SOU 2008:4. I sitt remissvar skrev Apotekarsocieteteten (APS) under rubriken *”Kulturvård”*: *”Utredningen berör inte de kulturhistoriska värden, som finns inom apoteksväsendet. APS anser att dagens kultur- och yrkeshistoriska värden – äldre officiner, bevarade inredningsdelar – måste beaktas vid en omreglering och av framtida apoteksägare. APS erbjuder sig att bidra till lösningar på dessa frågor”*.

Ett statligt företag Apoteket Omstrukturering AB (OAB) bildades för att ha det praktiska ansvaret för de beslut som skulle tas politiskt 2009.

Apotekarsocietetens sektion Farmacihistoriska Sällskapet skrev 2009-01-19 till chefen för OAB och framhöll namnen på de sju kulturarvsapoteken som borde bevaras efter en omreglering och pekade på att APS hade depositioner/utlåning till ett 50-tal apotek och som borde beaktas inför omregleringen.

Vinges Advokatbyrå och Apoteket AB:s chefsjurist fick i uppdrag att inventera apotekens konst- och kulturföremål

och Farmacihistoriska Sällskapet tillhandahöll registret över depositioner/utlåning.

I Riksdagens Socialutskotts betänkande (2008/09 SoU21) skrevs: *”Regeringen avser att ge OAB i uppdrag att säkerställa att de byggnader, lokaler och föremål med kulturhistoriska eller konstnärliga värden som ingår i Apoteket AB:s tillgångar även fortsättningsvis kvarstår i statlig ägo.”*

I betänkandet redovisas även Socialutskottets öppna utfrågning med deltagande av riksdagens näringsutskott, socialdepartementet, berörda myndigheter, fackförbund, läkemedelstillverkare. Ingen diskussion uppkom kring uppdraget till OAB. Betänkandet är daterat 2009-03-31.

I regeringens proposition (2008/09:145) skrevs: *”Regeringen avser att ge Apoteket Omstrukturering AB i uppdrag att säkerställa att de byggnader, lokaler eller föremål med kulturhistoriskt eller konstnärliga värden ingår i Apoteket AB:s tillgångar även fortsättningsvis kvarstår i statlig ägo”*

Uppdraget till OAS diskuterades inte vid riksdagsbehandlingen och beslut om omreglering togs 2009-04-29. Det var alltså fullständig politisk enighet kring OAB:s uppdrag. När fördelningen av apotek till de företag som anmält intresse av att driva detaljhandel med läkemedel kungjordes så stod det klart att de sju kulturarvsapoteken kvarstod i Apoteket AB.

På Apoteket AB:s hemsida (Apotekets historia/Ursprunget/Kulturapoteket) skrivs *”När det svenska apoteksväsendet omreglerades 2009 fick Apoteket en viktig uppgift av regeringen. Att bevara de allra äldsta apoteken med kulturhistorisk betydelse, som fortfarande var i drift”*. I fortsättningen av texten beskrivs överenskommelsen mellan Apoteket och Farmacihistoriska Sällskapet och fyra särskilt intressanta apoteken presenteras med bild och text medan de tre övriga endast namnges.

Kulturarvsapotekens bakgrund och särart kommer att successivt beskrivas i Unicornis. Serien inleddes i föregående nummer med apoteket Svanen i Lund. I detta nummer beskrivs apoteket Storken i Stockholm och inför nästa nummer planeras en beskrivning av apoteket Lejonet i Malmö.

Det var klokt av staten att låta Apoteket AB, även efter omregleringen, ta ett fortsatt ansvar för att ha några konstfulla äldre apoteksmiljöer i drift och lätt tillgängliga för allmänheten. Ett sätt att vårda kulturarvet som är värd all aktning.

Apoteket Storken

Under den andra hälften av 1800-talet växte Stockholm mycket snabbt. Befolkningen ökade från knappt 100 000 invånare till över 300 000 med bostäder på malmarna. Nybebyggelsen på Östermalm skedde främst i området kring Narvavägen ner mot Strandvägen.

Kungl. Maj:t beslöt 1896 att ett nytt apotek skulle inrättas i Stockholm på den då östligaste delen av Östermalm. Det nya apoteket blev det 20:de i Stockholm. Genom ett kungligt brev i maj samma år bestämdes apotekets namn till Storken. I stadsdelen fanns, innan Storken kom till, tre apotek; Svanen, då på Regeringsgatan 63, Vita Björn på Nybrogatan 15 B och Elefanten, Karlavägen 21. Storken kom att vara närmsta apotek till kvarter med institutioner och välbeställda invånare. Apoteket ligger kvar i samma lokaler med den påkostade inredningen som i stora delar är den ursprungliga.

I december 1896 fick apotekaren Ingemar Kerfstedt (se separat avsnitt) privilegium på det nya apoteket och lät därefter bygga ett nytt hus i korsningen Storgatan och Styrmansgatan.

Det var 20 ansökningar till detta nya apoteksprivilegium och som brukligt var vid denna tid så gjorde Apotekarsocietetens direktion ett förslag i tre förslagsrum inför Medicinalstyrelsens handläggning. I Medicinalstyrelsens protokoll kan man läsa det föredragande Medicinalrådets förslag: "... har jag icke ansett mig kunna i vidare mån frångå det af Apotekarsocietetens Direktion uppgjorda förslaget, än att jag till erhållande af privilegium å apoteket Storken i Stockholm föreslår den i 2:a rummet på Direktionens förslag uppförde sökanden, Apotekaren i Varberg Ingemar Kerfstedt och detta dels på grund af hans i jämförelse med de äldre medsökande högre kunskapsbetyg, dels också med afseende fäst på hans eljest ådagalagda duglighet och öfriga personliga förtjänster, hvilka göra det särskildt önskvärdt att kunna fästa honom vid Stockholm, der så många för apotekareyrket betydelsefulla frågor handläggas." Kungl Maj:t beslöt enligt Medicinalstyrelsens förslag.

Fastigheten med apoteket Storken i bottenvåningen är ett femvåningshus med en vacker sandstensfasad (bild 1, se tidningens framsida) med höga rundbågade fönster och var t ex redan från början utrustat med elektrisk hiss. Huset ritades av arkitekt Hans Hallström som även fungerade som byggmästare.

I samband med avsyningen av apoteket Storken våren 1898 skrev Thor Ekecrantz i Svensk Farmaceutisk Tidskrift: "Uppgiften att anlägga ett fullt tidsenligt, elegant apotek är av innehavaren, apotekaren och riddaren I. Kerfstedt löst på ett i alla afseenden glänsande sätt och hafva härvid inga kostnader blifvit sparade för att uppnå målet".

I Dagens Nyheter den 30 mars 1898 skrevs under rubriken "Ett mönsterapotek": ".....Den 20 innevarande månad afsynades apoteket af prof. L Stahre, som enligt det därvid förda protokollet om detsamma fäller följande slutomdöme: Af allt det anförda framgår att på anläggandet och ordnandet af apoteket Storken nedlagts icke blott stora kostnader utan äfven mycken omtanke i syfte att göra apoteket till ett

mönsterapotek i alla afseenden. Intet har sparats för att utrusta apoteket med de yppersta lokaler, goda instrument och redskap. Intet väsentligt har varit att anmärka mot läkemedlens beskaffenhet och intet mot deras förvaring och signering. Apoteket befinner sig i utmärkt gode skick."

Ovanför entrédörren finns apotekets emblem, en stork hållande en orm i näbben (bild 2). Enligt germansk folktro medför storken lycka och skydd mot eldsvåda. Storken skulpterades av A Olsson, Sundsvall.

Genom ytterdörren med apotekets emblem kommer man till ett förrum och vidare genom en vindfångsdörr in i officinen. Denna inre dörr har etsade glas utförda av Albert Sternhagen (bild 3). En ung kvinna kämpar med en hisklig drake men storken kommer till undsättning medan änglar bär fram en omstrålad ormskål – sedan drygt 200 år en av farmacins mest kända symboler. Nattetid erhöll förr i tiden kunden, genom en signal till tjänstgörande farmacevt, tillträde till förrummet och kontakt med farmacevten genom nattluckan.

Från slutet av 1600-talet och långt in på 1900-talet var apoteken bemannade och tillgängliga dygnet runt. Ovanför nattluckan skyltade apoteket Storken därför stolt "APOTEKET tillgängligt NATTETID", vilket dock dämpades av ett ödmjukkare "Allmänheten ombedes att endast vid sjukdomsfall anlita apotekets nattexpedition". Natttjänsten presenterades vid öppnandet 1898: "Nattetid erhålla kunderna, på gifven signal till vakthafvande, omedelbart tillträde till förrummet, hvarvid samtidigt det elektriska ljuset tändes i apotekslokalen." På bilden (bild 4), tagen på 1940-talet av Anna-Greta Hildebrant, får en dam ut ett rör med lugnande Bromyl-tabletter genom nattluckan.

Längst in i kundernas del av officinen var ingången till innehavarens rum som numera är ombyggt till Storkens egenvårdsavdelning, en viktig förutsättning för att verksamheten ska kunna fungera även på 2000-talet (bild 5 och 6).

De fem stora fönstren ger dagsljus och under de första decennierna kan apoteket "vid mörkrets inbrott upplysas af 20 elektriska glödlampor och 4 Auerglasglödljus vid recepturerna" vilket förmodligen var sällsynt i slutet av 1800-talet. Idag är givetvis belysningen anpassad till dagens krav och teknik.

Den bevarade vackra officinen är i nygotisk tysk stil med ebenholtz, jakaranda och rosenträ. Inredningen ritades av möbeldesignern Carl Fredrik Allard och tillverkades av snickaren Petter Nilsson. Inredningen lär vara Nilssons 50:de och sista apoteksinredning (bild 7).

De två pelarna som bär upp taket är av slipad labradorgranit (från ett marmorbruk i Oslo men slipade i England). Ursprungligen var även disken med kassaapparaten täckt med labradorgranit.

I officinen finns fyra rikt utsmyckade recepturer. De två främre recepturerna, som omsluter pelarna, var från början avsedda för handköpsexpeditionerna medan de två recepturerna längre bak i officinen var uteslutande avsedda för receptexpeditionerna (bild 8).

Synliga delar av väggarna, dvs ovanför träinredningen, är i imiterad kolmårdsmarmor – stucco-lustro – levererat av Marmoritbolaget.

Två byster finns vid de två pelarna och de två främre recepturerna. På den vänstra sidan Carl Wilhelm Scheele och på den högra Jacob Berzelius.

De båda takfälten är täckta av glas, dels i ruttmönster, dels upptagande ett antal inom ramverk inneslutna medaljonger med målningar av den tyske konstnären Fritz Rosenthal.

En av de större takmålningarna (över kunddelen av officinen) föreställer ett världsskap med ett par lekande barn och två små pojkar som böjer sig ner över några näckrosblommor i väntan på att bli hämtade av storken – en allegori om hälsan och livet (bild 9).

10

I det inre takfältet (över de bakre recepturerna) – en allegori om sjukdom och död – en man som brottas med en kvinna, försedd med sjukdomens/pestens attribut och med döden/liemannen i bakgrunden (bild 10). Till vänster visas en värkbruten gubbe och på andra sidan vansinnet.

I ytterkanterna av taket finns flera mindre målningar, allegoriskt föreställande våren, sommaren, hösten och vintern.

I översta delen av träinredningen finns vapensköldar som föreställer Upplands och Stockholms vapen, Svea och Göta riksvapen samt apotekssköldar med orm och skål (bild 11). Här finns också 17 medaljonger med porträtt av 17 läkare, alla – eventuellt i undantag för en av dem – avlidna före apotekets invigning 1898 (se särskilt avsnitt). Storkens ståndkärl (förvaringskärl) i glas beställdes och levererades från Limmareds glasbruk.

11

Redan när apoteket Storken öppnades för allmänheten beboddes Östermalm i stor utsträckning av väl-situerade personer, vilket speglas i titulaturen på de eleganta apotekssignaturerna: man möter baroner, grosshandlare eller – som på bilden – en mycket känd (namnet maskerat) operasångare, som fått slemlösande och hostdämpande medicin ordinerat av dr Lindberg 1901 (bild 12).

12

En service, som uppskattades av nyblivna föräldrar, var uthyrning av barnvagnar på svenska apotek under lång tid på 1900-talet innan Barnavårdscentralerna hade byggts ut (bild 13). Kanske speciellt uppskattat att hyra från apoteket Storken!

13

När apoteket Storken firade 100-årsjubileum i april 1998 hade personalen fått låna tidstypiska 1890-talskläder från SVT som bars under några dagar. Antalet kvinnor på apotek i slutet av 1800-talet var dock få, numera över 90% av personalen. Jenny Arvidsson, dåvarande apotekschefen Gunilla Sjödin, Barbro Fredriksson, Susanne Svensson-Jalmstedt (bild 14).

14

Thor Ekecrantz avslutar sin artikel i SFT om apoteket Storken: "Intrycket af den storslagna apotekslokalen är imponerande. Men äfven de yttre lokalerna bidraga genom sin praktiska anordning, rymlighet och den rikliga tillgången på dagsljus till att göra totalintrycket utomordentligt godt. Det uppnådda resultatet länder apotekare Kerfstedt, som med biträde af apotekaren C L Melén, själf ledt uppsättningen och öfvervakat inredningen, till största heder."

Numera är de av Ekecrantz beskrivna "yttre lokalerna" (tex materialkammaren, tinkturkammaren, sköljrummet, laboratorerna, stötbod, siktrum) kraftigt reducerade. Den stora källaren tex, med högt till tak, är uthyrd för annan verksamhet. Förutom ett kontor och pausrum finns ett utrymme, tidigare för förvaring av medicinalväxter, bakom kontoret kvar.

I början av 2000-talet skrev författaren Olov Svedelid i boken "Älskade Stockholm: Jag kan tänka mig att apotekare Ingemar Kerfstedt och hans anställda var berättigat stolta över sin arbetsplats då han öppnade den första dagen. Även i dag verkar personalen vara stolta över sin inspirerande och harmoniska inredning. Och vi stockholmare kan vara stolta över att ha detta gloriösa minnesmärke över läkekonstens utveckling kvar!"

Jan-Olof Brånstad, janolofbranstad@gmail.com

Leif H Eklund, leif.h eklund@gmail.com

Jan Ernberg, jan.ernberg@telia.se

Bo Ohlson, bo.ohlson@ownit.nu

Fotografier: Bo Ohlson, Nils-Otto Ahnfelt

Källor:

Ekecrantz Thor, Apoteket Storken i Stockholm, Svensk Farmaceutisk Tidskrift 1898, sid 126-129

Svedelid Olov, Apoteket Storken, Älskade Stockholm 2009

Lidberg Lars, Nygren Olle, Apoteket Storken, broschyr 1998

Hallman Åke, Medaljongerna på apoteket Storken, broschyr 1998

Wisth Britt, Apoteket Storken, S:t Eriks årsbok 1998, sid 59-64

Apoteket AB, Apoteket Storken, broschyr 2012

Svensk Farmaceutisk Tidskrift, 1896

Dagens Nyheter, 30 mars 1898

Ingemar Kerfstedt (1845–1910) – Storkens första innehavare

Ingemar Kerfstedt föddes i Västernorrland, son till en prost. Han var elev på Gripen i Sundsvall och tog apotekarexamen 1870. Han anställdes då på apoteket Svanen i Lund, en "plantskola" på den tiden för senare mycket framstående apotekare (se Unicornis 2019:2 beträffande Johan Zickerman, grundare av Leo och Ferrosan och Paul G Nordström, grundare av Apotekets i Hässleholm Kem. Farm. Laboratorium som sedan blev Hässle). Under sin tid på Svanen grundade Kerfstedt tillsammans med några andra akademiker en kemisk-teknisk fabrik för bl a tillverkning av eter och maltextrakt. Under åren 1873–1879 var han innehavare av Lejonet i Malmö. Under ett decennium hade han alltså god insikt i tankar kring det som kom att bli apotekslokaler (Lejonet 1898 och Svanen ombyggt 1897) som fortfarande i sin prakt kan besökas av dagens apotekskunder.

Kerfstedt blev 1879 innehavare av apoteket i Varberg. Under sina 18 år i Varberg var Kerfstedt mycket aktiv i det politiska livet både på kommunal- och riksnivå. Han var även mycket aktiv på många andra områden. Kerfstedt var en i en trio som arrenderade Varbergs badinrättning. Han

var stadsfullmäktig i över tio år och dess ordförande under många år. Även i landstinget var han aktiv i cirka 10 år. Han utsågs 1888 till ledamot av riksdagens första kammare och som han lämnade tillsammans med övriga politiska uppdrag i samband med att ha blivit innehavare av Storken 1897. Han blev 1889 invald i Svenska Läkaresällskapet och blev 1891 riddare av Vasaorden. Från år 1900 innehade han också brunnsapoteket i Furusund.

Kerfstedt blev brett aktiv inom det farmaceutiska området, ledamot i Apotekarsocietetens direktion i närmare tio år (se t ex Unicornis 2019:2, sid 3).

Under sin period som innehavare av apoteket Lejonet i Malmö gifte sig Kerfstedt med Alma Maria Humbla och han blev därmed sväger till Adolf Gotthard Humbla som efter Kerfstedts död 1910 blev ny innehavare (1911–1925) av Storken.

Övriga innehavare:

Nils Bruzelius (1925–1937), Yngve Palm (1937–1942), Signy Hellström (1943–1951), Gunnar Lundin (1951–1962), Olle Wallén (1962–1969).

1 januari 1970 blev Storken filialapotek till apoteket Falken.

Medaljongerna på apoteket Storken i Stockholm

Medaljongerna med porträtt i den övre delen av officinens vägginredning är totalt 17. Kriterierna för urval är okända. Som medlem i Svenska Läkaresällskapet hade nog Ingemar Kerfstedt god insyn och bra underlag för sitt val. Nästan alla hade varit medlemmar och de flesta dessutom ordförande i Läkaresällskapet. När porträtten blev en del av inredningen så var minst 16, eventuellt alla 17 avlidna (se nedan).

Hjalmar August Abelin (1817–1893), läkare och professor i pediatrik vid Karolinska Institutet 1858. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1866. Ordförande i Svenska Läkaresällskapet 1858–59.

Fredrik Theodor Berg (1806–1887), läkare och lärare vid Karolinska Institutet 1841–49. Ledamot i Sundhetskollegium 1849–77. Chef för Statiska Centralbyrån 1858–79. Ordförande i Svenska Läkaresällskapet 1845–47.

Carl Jakob Ask (1825–1897), läkare och professor i kirurgi och obstetrik vid Lund Universitet 1858. Lund Universitets rektor 1866–67. Medlem i Svenska Läkaresällskapet 1867.

Nils Johan Berlin (1812–1891), läkare och professor i kemi och mineralogi vid Lunds universitet 1847–62 och professor i medicinsk och fysiologisk kemi 1862–64. Lund Universitets rektor 1854–55. Ordförande i Sundhetskollegium 1873–83.

Ordförande i Svenska Läkaresällskapet 1865–66. Riksdagsman 1867–73.

Magnus Huss (1807–1890), läkare och professor i medicin vid Karolinska Institutet 1846. Ordförande i Sundhetskollegium 1860–64. Ordförande i Svenska Läkaresällskapet 1843–44. Riksdagsman 1873–74.

Israel Hwasser (1790–1860), läkare och professor i teoretisk och praktisk medicin vid Uppsala Universitet 1830. Medlem i Svenska Läkaresällskapet 1830. Ledamot av Svenska Akademien 1854 (stol nr 16).

Anders Adolf Retzius (1796–1860), läkare och professor i anatomi vid Karolinska Institutet 1840 och professor i målaranatomi vid Akademien för de fria konsterna 1839. Ordförande i Svenska Läkaresällskapet 1838–39 samt 1848–49. Riksdagsman 1840–41.

Olof Glas (1812–1880), läkare och professor i kirurgi och obstetrik i Uppsala Universitet 1851 och därefter professor i teoretisk och praktisk medicin vid samma universitet 1856–77. Medlem i Svenska Läkaresällskapet 1842.

Pehr Erik Gellerstedt (1815–1881), läkare och professor i praktisk medicin vid Lund Universitet 1848. Lund Universitets rektor 1857–58. Medlem i Svenska Läkaresällskapet 1842.

Frithiof Holmgren (1831–1897), läkare och professor i fysiologi vid Uppsala Universitet 1864. Medlem i Svenska Läkaresällskapet 1867.

C O Kjellberg, någon läkare med detta namn har vi inte återfunnit. Kan eventuellt vara Knut E O Kjellberg (1867–1921), (medaljongens porträtt uppvisar stora likheter med fotografi av Knut Kjellberg i Wikipedia och byst vid Stockholms stadsbibliotek utförd av Carl Eldh) läkare och professor i anatomi vid Konsthögskolan 1911. Riksdagsman 1906–11 och 1918–20. Han levde i så fall mer än 20 år efter apoteket Storkens öppnande.

Alfred Axel Lindh (1844–1898), läkare och överläkare i kirurgi vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg 1882–98. Medlem i Svenska Läkaresällskapet 1870.

Pehr Henrik Malmsten (1811–1883), läkare och professor i medicin vid Karolinska Institutet 1860–76, Oscar II:s livläkare 1872–80. Ordförande i Svenska Läkaresällskapet 1847–48.

Carl Benedict Mesterton (1826–1889), läkare och professor i kirurgi och obstetrik vid Uppsala Universitet 1857–89. Medlem i Svenska Läkaresällskapet 1855.

Johan Waldenström (1839–1879), läkare och professor i praktisk medicin vid Uppsala Universitet 1869.

Oscar Theodor Sandahl (1829–1894), läkare och adjunkt i medicinsk naturalhistoria och materia medica vid Karolinska Institutet 1863 och professor i farmakologi där 1873. Han erhöll 1865 uppdraget att vara lärare vid Farmaceutiska Institutet och 1873 dess inspektör. Ordförande i Svenska Läkaresällskapet 1869–70.

Carl Gustav Santesson (1819–1886), läkare och professor i kirurgi vid Karolinska Institutet 1849–85. Överkirurg vid Serafimerlasarettet 1850. Ordförande i Svenska Läkaresällskapet 1852–53.

Apoteket Lejonets parfymaffär

Föredrag av Gunnar Åberg för Malmö Rotaryklubb 17/4 1980. Åberg (1909 – 1983), var under 22 år innehavare/apotekschef på apoteket Lejonet i Malmö. Han innehade Karl Ahlbergs minnesmedalj och var hedersledamot av Apotekarsocieteten (vid tiden under namnet Apotekarsocieteten-farmaceutiska föreningen).

På en av parfymeriets gamla vindfångsdörrar* finns en välkänd bild av Eau de Cologne – 4711. Det är den mest kända efterapningen av italienaren Giovanni Maria Farinas världsberömda läkemedel Aqua mineralis. Han lanserade detta år 1709 i Köln, härav namnet Kölnerwasser eller Eau de Cologne. Ännu finns originalmärket Farina Gegenüber kvar och vid Jülichs Platz i Köln finns ett Eau de Cologne museum och en butik, som bara säljer originalvaran. Napoleon var livligt intresserad av Farinas Eau de Cologne och dess tillverkningshemlighet. Han införde därför en läkemedelsförordning i Frankrike för att tvinga fram uppgifter om innehållet. Men från den dagen slutade företaget att kalla sin produkt som läkemedel.

Ensamrätten till Eau de Cologne var dock svår att försvara och snart var tillverkning och försäljning spridd över hela Europa och användningen blev alltmer som rent luktvatten. I Sverige startade Barnängens tekniska fabrik 1868 med tre produkter: bläck, blanksvärta och Eau de Cologne. Även apoteken tillverkade och sålde luktvatten av olika slag. Vid sekelskiftet 1900 började man öppna specialaffärer för att kunna konkurrera bättre. Lejonet i Malmö öppnade sin "Ma-

terialaffär" 1899, en bit in i passagen. 1906 – 1907 gjordes en tillbyggnad för materialaffären – nu parfymeri. Arkitekt var August Stoltz, som sedan blev stadsarkitekt i Malmö.

Mellan 1909 och 1936 finns alla annonser samlade i en urklippbok (var finns den nu?). 1911 annonserade man sig som Malmös största och mest välsorterade affär i branschen. Parfym av alla slag räknades upp, de gav "moderna odeurer". Kundkretsen var exklusiv. Landshövding Robert de la Gardie kom regelbundet in och köpte stora flaskor Eau de Cologne. Grevinnan Elvira de la Gardie kom gärna i vagn med parhästar. Den livréklädde betjänten följde henne in i parfymeriet. Han stod i bakgrunden vid dörren när hon köpte sin älsklingsparfym – rosenparfym – eller ingredienser till sin pepparkakssats, som hämtades från apoteket.

Från mitten av 20-talet börjar i annonssamlingen förekomma annonser om Elisabeth Ardens preparat och gatuskylten får även ett tillägg. Lejonets parfymeri hade fått ensamrätt till Ardens förnämliga parfym och kosmetika. 1936 sålde apotekare John Liljedal apoteket till Henning Haine, som behöll parfymeriet. Det var en god affär. Men så småningom försvann ensamrätten och konkurrensen ökade genom tillkomsten av alla varuhus. Parfymeriets lönsamhet försämrades och 1971 avvecklades rörelsen och apoteket övertog lokaler och inredning.

* Dörrar innanför ytterdörren. Vindfånget är utrymmet mellan ytterdörren och vindfångdörrarna, som ofta var två smalare som slöts på mitten.

Något nedkortad text av Anders Cronlund

Fr v. Finsk apoteksafficin. I Apoteket i Forssa 40-50-tal. (Foto PharmaPress Oy), Gamla Åbo och Wiborg.

Karelska träburkar och böhmiska kristallflaskor – apoteks-ståndkärl i Finland – del 1

De gamla, kulturhistoriskt värdefulla apoteksinteriörerna, särskilt officinerna, med sina karakteristiska burkar och flaskor, dessa med vackert inbrända signaturer, har så gott som helt försvunnit från stadsbilden i Finland och ersatts av moderna/sterila självbetjäningssapotek placerade som en del i ett nybyggt köpcentra. Besökaren/patienten kan därav inte längre uppleva känslan av gamla tiders rogvande apoteksatmosfär, eller "vanhan ajan apteekki", som det heter på finska, den har helt enkelt till stora delar gått förlorad.

Långa, höga och mörka, vackert snidade låd- och hyllpartier, oftast i ädelträ, bärande på ståtliga rader av flaskor i brunorange glas, eller en hel väggparad med kritvita benglasburkar jämte salvburkar i porslin, som stannat i givakt med inbrända signaturer på latin – allt inbäddat i en mjuk doft av eteriska oljor, kamfer och örter samt ett böljande knack-knack-knack från en skrivmaskin någonstans bakom kulisserna. Så minns jag mitt barndoms apotek i Kristinestad i Finska Österbotten på 60-talet. Nu är allt borta. Det sista levande kulturapoteket i Finland, Apoteket Svanen i Helsingfors, stängde sina dörrar den 30 april 2018. Ingen glädjande förändring för en nostalgiker. Men samtidigt inser man att det är, tyvärr, en naturlig del i dagens samhällsutveckling jämte en konsekvens av bl.a 1990-talets lagändringar inom apoteksväsendet i Finland. Den nye apoteks innehavaren kunde nu, efter apotekarskifte, flytta till ett kommersmässigt mer förmånligare läge, lämna den gamla inredningen med bl.a tillhörande kärl, då den inte behöver lösas in – den är ju inte heller längre till någon praktisk nytta – utan kan lämnas till försäljning för att sedan öppna ett helt nytt, modernt apotek i självbetjäningssstil i en annan stadsdel. Sällan följer något av det historiskt intressanta och värdefulla med i flytten, t.ex. för att bli en liten museihörna. Som nostalgiker blir man ju naturligtvis bedrövad men vi bör inte helt och hållet misströsta här då Finland har många fina, välutrustade apoteksmuseer, som t.ex. i Mariehamn, Åbo och Närpes.

Som sagt, barndomens upplevelser etsades fast i sinnet och började så småningom gestalta sig i ett samlande: jag betraktade varje enskilt föremål, ståndkärl, våg eller pillerask, som en del av vår samhällshistoria. När läkemedel har spelat en så viktig roll i samhällets utveckling, varför då låta slänga allt det historiskt intressanta i glömskans sopkorg!?, tänkte jag. Man började så småningom söka sig till loppmarknader och auktioner för att se om det finns saker och ting med anknytning till apotek - det finns en hel del, kan jag säga, och så klart har man gjort många intressanta fynd. Jag tänker dock inte här nämna så mycket om mina fynd av ståndkärl och annat då dessa inte riktigt täcker den historiskt intressanta delen jag vill nämna. Jag har istället vänt mig till Finlands Apotekareförbund i Helsingfors som vänligt gett mig möjlighet att fritt fotografera bland förbundets rika samling av historiska apotekskärl. Och det är här främst officinens kärl jag vill berätta om. Innan vi går in på apotekskärl i Finland, Vill jag berätta kort om Finlands farmacihistoria. (Kommer i del 2 i nästa nummer av Unicornis Red anm)

Pentti Lehtinen

Hängsignaturer från Provincial Apoteket vid Salutorget i Åbo och från Apoteket vid Salutorget i Viborg).

Med farmacin som ledstjärna

Kurt Bertrandsen

Barn- och ungdomstid

Kurt Bertrandsens vagga stod i brukssamhället Kolsäter 1932 i sydvästra Värmland. Realexamen i Säffle och studentexamen i Åmål lade grunden för apotekarutbildningen i Stockholm

Pappa var byggnadssnickare och en mycket duktig hantverkare och mamma var hemmafru som var det vanliga på den tiden. Pappa var liksom jag mycket intresserad av musik. Han spelade fiol, vilket inte jag gjorde. Min farfar utvandrade till Oslo-området och hittade min farmor i missionskyrkan i Bjölsen. Han blev djupt förälskad men var tvungen att be den högste om tillåtelse för att knyta hymens band. Allfadern gav sitt tillstånd och min pappa föddes i Oslo. Farfar tog med sig farmor till Arvika och senare till Björnö där han verkade som byggmästare. Tyvärr hann han även med en konkurs, så livet var inte så lätt med 8 barn att försörja. Farmor tvingades baka barkbröd och bad herrgårdsfolket om potatis under första världskriget. Min farfars far Johannes är född exakt 100 år före mig och var fiolspelman i Stömne och blev yrkesfiskare vid Björnö gård. Förhoppningsvis är det hans gener jag bär på. Den frireligiösa rörelsen fick Johannes att slå sönder djävulens redskap, så fiolen tystnade. Ryktena säger att han spelade med Ole Bull som gjorde turnéer i Värmland på 1860-talet.

Vi bodde först i Kolsäter, men 1937 brann bruket. Jag var fem år och tillsammans med min pappa besökte vi bygdens skräddare när vi plötsligt hörde klockorna ringa från Säffles brandbil. Min pappa kastade brutalt upp mig på sin pakethållare och färdens gick i hög hastighet mot de röda eldslågorna på himlen. Bruket och bruksbostäderna jämnades med marken och min pappa fick börja pendla som byggnadssnickare och båtbyggare tills vi etablerade oss i Säffle. Mitt i krisen öppnade sig studiemöjligheter för mig.

Jag var intresserad av idrott och eftersom vi bodde på en bruksort så blev det bl a bandy och jag fick äran att bli värvad till Slottsbrons IF, men jag var bara junior och kunde inte

fortsätta med det för jag hade ett fruktansvärt program. Jag bodde i Säffle och gick på gymnasiet i Åmål, där jag hade min fästmö, blivande i alla fall, och sedan skulle jag åka till Slottsbron för att övernatta där, spela bandy på söndag och allt detta skulle gå ihop tidsmässigt. Ja, jag har alltid haft svårt att skipa saker och är en multiman på något vis, "alltmuliman" som man säger i Norge.

Efter gymnasiet var det ytterst lite som var planerat, men så hade jag besök av en kusin från Karlstad då jag bodde i Säffle och hon hade med sig sin fästman som var akademiker. När jag pratat med honom så frågade han hur jag hade tänkt mig min utveckling. "Ja, det vet jag inte, jag har ingen aning. Jag tycker om naturvetenskap" sa jag och då fick jag rådet att bli apotekare – det var bra!

För att stärka mina kemikunskaper gjorde jag först 1 års praktik på Billeruds stora forskningslaboratorium i Säffle, där jag undersökte en del celluloserivat som man levererade till utländska kunder. Jag saknade ibland arbetsledning och någon att fråga, så jag hade all tid jag ville för att läsa kemiböcker för att slå ihjäl tiden och gjorde det på arbetstid med laboratoriets goda minne. Så jag lärde mig otroligt mycket kemi, men jag vet inte om jag hade någon nytta av det, men jag förstod kemin bättre än jag gjorde under gymnasietiden. Slump? Kanske, men valet av yrkesbana ångrar jag inte, det har varit spännande.

Tack vare att jag hade pratat med fästmannen ansökte jag till apotekarutbildningen och kom in. Att komma från arbetarmiljö gjorde väl att jag aldrig själv trodde på en akademisk karriär utan jag ville arbeta med projekt, producera, åstadkomma resultat och utveckla problemlösningsteknik.

Apotekarutbildning

Efter året på Billerud sökte jag som sagt in på apotekarkursen och blev antagen. Utbildningen var enligt den nya studieordningen, dvs man utbildade sig direkt till apotekare, men först hade man ett års preschoolär utbildning som jag gjorde på apoteket Kronan i Uppsala 1955-56. Där fanns även Leif H Eklund. Vi umgicks på fritiden, blev väldigt goda vänner och har så förblivit. Leif var då apotekselev på apoteket Kronan i Uppsala. Valborg -55 skulle firas med egentillverkade bengaliska eldar. Vi smög oss till en tom receptur och blandade perklorater med färg. En gnista kunde ha avslutat både min och Leifs karriärer. Vad skulle jag ha gjort på fritiden den varma sommaren 1955 i universitetsstaden? Studenterna inklusive min fästmö Anita reste till sina hemorter. Minnet av några inhopp i Sirius B-lag i bandy hjälpte föga i sommarvärmen. Då kom räddningen genom Leifs sommarställe Ekudden vid sjön Trehörningen. Gästfriheten uppskattades och vi hade många trevliga upplevelser.

Studierna gick framåt och efter halva tiden gjorde man en sk interskolär elevtid. Den gjorde jag under 2 månader 1956 på apoteket Sälens distriktslaboratorium vid Hammarby Fabriksväg 53. Jag och min hustru Anita bodde i en souterrain-

våning i sommarstuge-miljö i Lännersta vid Baggensfjärden, men vi hade inga barn då. Vi beskrev boendet så bra så vi fick förtur då vi sökte studentbostad och fick en lägenhet på Nyponet. Studentkåren trodde inte det gick att bo så som vi gjorde. Hustru Anita fick jobb i Djursholm som lärarvikarie. Vi bodde på Nyponet i 2½ år, mellan 58 och 60, och hann få två barn innan vi flyttade upp till Sundsvall.

I slutet av utbildningen var jag amanuens på den mikrobiologiska institutionen och gjorde ett 3-betygsarbete hos Birgitta Norkrans, som var institutionsföreståndare. Vi arbetade med immundiffusion enligt Ouchterlony-metoden och studerade om Staph. aureus, som vi selekterat för antibiotikaresistens, ger ett förändrat antigenuttryck jämfört med antibiotikakänsliga Staph. aureus (*publicerades i Acta Pathologica et Microbiologica Scandinavica 1962*).

Utbildningen avslutades med ytterligare 6 månaders postskolär utbildning i recepturen på apotek, varav de första två månaderna gjordes på apoteket Leoparden i Stockholm och de fyra sista på apoteket Lejonet i Sundsvall hos apotekare Malmquist.

Som brukligt var så avslutades utbildningen med sk praktiska prov. Jag gjorde mina prov hos hovapotekare Gunnar Krook på Lejonet i Stockholm. Allt gick bra med proven utom att jag spillde ut alla tarer-haglen på golvet så när jag äntligen hade plockat upp alla hagel så tyckte hovapotekaren att jag tagit väl lång tid på mig för proven, men som sagt, det tar tid att plocka upp hagel från golvet. Hovapotekaren var mycket nöjd med mina praktiska prov och ringde till apotekare Malmquist på Lejonet i Sundsvall och gratulerade honom. Till hovapotekarens goda humör bidrog säkert ett fynd från regalskeppet Wasa som lämnats in samma dag för analys. Det rörde sig om en läkemedelsflaska med innehåll.

Apotekarexamen avlades 1960. Jag hade träffat min hustru Anita redan i Åmål. Vi gifte oss under studietiden och hade fått vår första dotter av tre 1958. Två av döttrarna har senare utbildat sig till apotekare, den äldsta blev apotekare redan vid 22 års ålder.

D-laborant i Högom 1960-64

Anledningen till att jag hamnade i Sundsvall var min tid som amanuens på mikrobiologen och det behov av mikrobiologisk kompetens som behövdes vid steril tillverkning av infusionslösningar och spolvätskor som tillverkades på apoteket Lejonets distriktslaboratorium i Högom.

Malmquist hade frågat Nils-Åke Diding, som var knuten till mikrobiologen, om han kände någon som utbildat sig på mikrobiologen som kunde ta över verksamheten i Högom. Diding frågar först Nils-Magnus Birgersson, som var assistent på mikrobiologen och som säger nej, av vilken anledning vet jag inte. Sedan vänder sig Birgersson till mig och frågar mig om samma sak. Jag svarar då att jag ska åka upp och titta på detta, men det höll på att urarta redan från början. Malmquist hade bestämt tid med mig på Apotekarsocieteten i det blå rummet. Han skulle intervjua mig om möjligheten för mig att flytta till Högom och ville ta upp mig på ett besök till Sundsvall, men jag hade missuppfattat vilken dag han skulle träffa mig. Jag trodde att det var dagen efter som jag skulle träffa Malmquist, men då ringer han upp mig mycket argsint och säger med höjd röst: "Kommer ni!" Jag svarade: "Ja, men det är ju i morgon". Det lugnade ner sig och vi blev väldigt goda vänner. Vid ett senare tillfälle berättade apotekaren Sven Xet Eriksson: "Blir du god vän med Malmquist så blir du det för

livet, blir du ovän med honom så blir du också det för livet". Jag var lite bekymrad men det gick bra faktiskt.

Malmquist var en färgstark och spännande entreprenör med ett livfullt temperament. Malmquist var den förste att flytta d-labet utanför apoteksfastigheten.

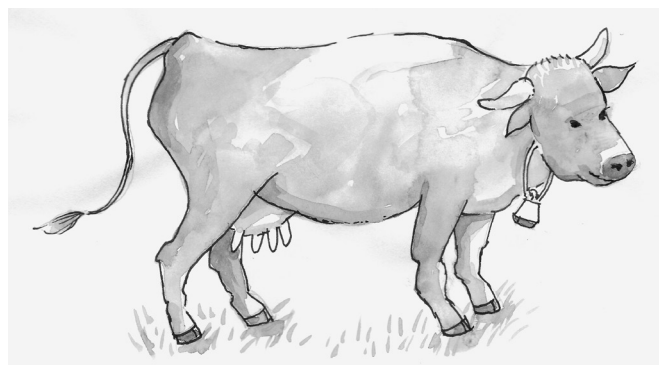
Vid hans tidigare apotek i Strömsund råkade en farmaceut ta livet av en ko, som hade fått tio-dubbel dos av lapis för spenbehandling. Veterinären kom in på apoteket för att förbereda en anmälan till Socialstyrelsen. Malmquist tog upp tusen kronor och köpte kon. Saken var därmed över.

Malmquist bjöd upp mig på en förhandstitt på omgivningarna i Sundsvall och vi var t.o.m. i Matfors, men då fanns det inte någon koppling dit mer än att han hade ett apoteksförråd där som han visade mig.

Jag blev ju fascinerad av trakten med allt strömmande vatten som fanns där och möjligheterna till laxöring- och harrfiske. Miljön tyckte jag om. Jag hade inte varit i Norrland så mycket och jag ville gärna göra fjällvandringar och lära mig skidåkning. Det var en helt annan kultur på det norrländska matbordet, maten var annorlunda med alla laxrätter som jag senare lärde sig att laga.

Efter att examen var avlagd fick jag erbjudande om att ta anställning som platschef för d-labbet i Högom. Men Malmquist visste ingenting om mina eventuella arbetsledartalanger.

Jag fick åka direkt ut till Högom och träffa apotekare Arnold Mangel som ställde upp som mentor åt mig sommarmånaderna 1960. Han hette Arnold Karlsson på den tiden, en naturmänniska som var mycket speciell och var mer tablett-teknik-orienterad än mot våta lösningar, men på något vis gick det. Mangel, blivande läkemedelsinspektör, var älgjägare från Mangskog. Naturbarnet i honom kunde reagera med våldsamma historier och skratt. Vid en jakt frå-

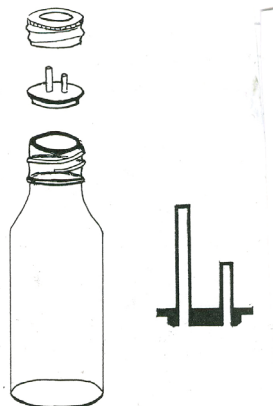

gade markägaren om han ville följa med på eftersök av hans skällko. Ja, säger Arnold, men hur ska vi veta att det är din skällko? "Jo, säger bonden, då finns bare en sån skällko i hele Varmland, för ho har ingen kläpp i skällan." Och så gick de.

Jag kom till Högom alldeles nyutbildad och det var 30 anställda på d-labbet. Jag hade aldrig haft ett jobb med arbetsledningsfunktioner. Där här är en fråga jag skulle vilja lyfta, som egentligen ligger utanför mitt område. Jag tycker, att har man en apotekarutbildning som leder till att man blir arbetsledare eller chef så behöver man faktiskt ha någon typ av teoretisk och kanske praktisk utbildning i de frågorna. Det är alltför många som har blivit chefer utan att man har ifrågasatt deras ledningsförmåga. Och det är likadant att man behöver någon form av ekonomisk utbildning. Jag hade ingen ekonomisk utbildning och dessutom var apotek privata företag på den tiden vilket innebar att en apoteksinnehavare som

hade en stor verksamhet inte ville öppna sina böcker för en laborant, det var ju privat.

ACOs ekonomichef Åke Wahlquist var uppe på besök en gång och sa' till Malmquist: "Du måste ge Bertrands-son mer insyn i de ekonomiska rutinerna".

Vid denna tid i början av 60-talet konstruerade jag också en propp i gummi för ögondropsstamlösningar som kollegan Nisse Ivrell kallade Bertrands-son-proppen. Tidigare hade man använt en flerkomponentförslutning av den konventionella typen för spolvätskor på 300 ml för ögondropsstamlösningar som man med två stålkanyer perforerade förslutningen i metall och gummi. Jag gjorde upp med Stockholms Gummi

Industri att provtillverka proppen och det gick alldeles utmärkt. Proppen gjordes sedan i många tusentals exemplar, men jag var så dålig affärsman så jag släppte det där. Jag fick två böcker om Winston Churchills liv. Så det var Stockholm Gummi Industri som tjänade pengar och jag läste böcker om Churchill.

När ACO rörelsen startade ansvarade dlabben för distribution av ACOs sortiment. Ett tjugotal apotek i distriktet ringde in sina beställningar och vi gjorde paket som sändes per buss eller tåg till beställaren.

Vårt distrikt omfattade Härjedalen, Jämtland, Medelpad och Ångermanland. Engrosrörelsen gav oss många minnesvärda upplevelser. En gång ringde apotekschefen i Mörsil och var mycket upprörd över att vi restnoterat Penicillin ögonsalva. Jag försökte gjuta olja på vågorna men orsaken var att kunden var same och hade skidat tre mil från fjället. I slutet av 60-talet upphörde dlabbens distributionsverksamhet och droghandeln tog över ansvaret.

D-labbet hade flyttat till Högom 1954 från att tidigare ha legat i apotekets egna lokaler. D-labbet var inrymt i en gammal skolbyggnad. Det var trångt, svårarbetat och orationellt med tillverkning av allehanda beredningar och med relativt stor tillverkning av infusionslösningar och spolvätskor för sjukhusbruk.

När jag kom till Högom så var det en så besvärlig situation med alla kriser hit och dit och i början var jag väldigt tveksam då det var mycket restnoteringar, mycket liknande den situation vi har idag på apotek. Så när jag kom hem till min fru Anita sa' jag: "Packa inte upp lådorna, här blir vi tre månader", som var uppsägningstiden, men jag med familj blev kvar i över 30 år. Det var ju si och så med ordningen på labbet i och med att det var så överbelastat. Jag satt till och med och autoklaverade ensam på kvällstid och kom inte hem förrän klockan 10 på kvällen ibland.

Anita arbetade inne i Sundsvall, först på en högstadieskola, därefter på ett gymnasium, så jag fick så småningom pendla till Matfors.

Verksamheten flyttar till Matfors 1965

Det var ett 30-tal personer anställda på D-labbet. Efterfrågan på produkterna ökade dramatiskt och det var som sagt mycket restnoteringar så en utbyggnad av laboratoriet för-projekterades.

Samtidigt föreslog kontoristen på apoteket Lejonet, Astrid Munther, som var fritidspolitiker i Matfors, att apotekare Malmquist borde flytta produktionen till de tomma lokalerna i det tidigare yllespinneriet i Matfors med en yta på 3 000 m².

Malmquist var naturligtvis osäker på hur det skulle slå ut att flytta människor, maskiner och verksamhet till ett ylle-spinneri i Matfors två mil bort så han var tveksam. Men framför allt kände han ett stort behov att jag tog ansvaret för verksamheten i Matfors och att vi kunde fortsätta samarbeta; så han ställde frågan till mig: "Om vi flyttar till Matfors till yllespinneriet och gör om det till en läkemedelsfabrik, är du villig att följa med och jobba där" – Ja, det svarade jag JA på direkt för det var ohållbart att fortsätta som vi gjorde. Jag kunde åtminstone hjälpa till med att få igång den nya fabriken, men det slutade med att det blev livslångt ur yrkessynpunkt för mig.

Ombyggnad och lokalanpassning

Det blev så och mellan 1963 och 1965 skedde så en omfattande ombyggnad av yllespinneriets lokaler till en modern läkemedelsfabrik. Även lokalpolitikerna i Matfors var mycket positiva till planerna på flytt och bidrog på ett betydelsefullt sätt till genomförandet av projektet.

Apotekare Malmquist gjorde mig till bygglärdare från beställarsidan. Han var själv en sådan person som älskade att bygga om, bygga till och bygga nya apotek och sen förde han över den kunskapen till mig. Jag åkte runt till de byggföretag som var inblandade och startade processen att förändra yllespinneriet i Matfors till en läkemedelsfabrik av modernt snitt.

Jag fick ett väldigt bra förhållande till apotekare Malmquist genom den här samverkan. Den sista tiden innan vi flyttade in med verksamheten i Matfors placerade han mig sex månader på ett kontor i Matfors tillsammans med den övriga byggverksamheten där. Där satt jag på hela dagarna och gick igenom allt material, rättade och samordnade så att det blev en läkemedelsfabrik av det hela. Ett klokt och djärvt drag av Malmquist. Han visade därmed ett väldigt stort förtroende för mig. Jag hade ju inte på något vis dokumenterat mina erfarenheter på byggsidan och jag hade ju inga heller. Men det gick riktigt bra och jag hade sedan en mycket värdefull kunskap om hur huset fungerade, var olika ledningar låg med relationsritningar och sånt. Ja, jag lärde mig prata med bygg-gubbarna och med t ex målarna, som frågade mig vilka typer av färg det skulle vara. Då fick jag sätta mig och läsa fackböcker om målning. Det var väldigt spännande på många sätt. Ja, i alla fall så blev det en läkemedelsfabrik.

Jag fick igenom mitt önskemål om genomgångsautoklaver med öppningsbara dörrar på fram- och baksidan. Arrangemanget gjorde det omöjligt att blanda oautoklaverade vagnar med autoklaverade. Getinge specialtillverkade autoklaverna.

Matforsfabriken under ACO-tiden 1965 med expansions-möjlighet till norska gränsen.

Produktionsutveckling – ingenjörer anställs

Hösten 1965 kunde flyttlassen gå från Högom till Storjorden i Matfors. Personalen i Högom följde lojalt med och några Matforsbor som tidigare arbetat vid yllspinneriet kom nu tillbaka till sin gamla arbetsplats.

I samband med flytten till Matfors blev Dlab U, som det hette, centraltillverkare av vitamin- och hostmixturer och flytande laxermedel. Sortimentet av infusions- och spolvätskor samt ögondroppar bibehölls från Högom.

Det fanns även en tablett-tillverkningsavdelning plane-rad, men den lades i malpåse. Vi var små på tabletter och det fanns andra D-lab som skulle växa på det området så det blev ingenting av det, men vi blev ju mycket stora på infusionslösningar och spolvätskor och vi behövde hela tiden öka volymen då det var en enorm efterfrågeökning på infusionslösningar från sjukvården.

Kurt B inspekterar 1000 L kokare konstruerad tillsammans med Sten Olsson Ingenjörfirma.

Tillverkningen förändrades när vi hamnade i den nya miljön i Matfors. Det blev halvautomatiserade produktionslinjer och det innebar en del svårigheter när vi gick från manuell fyllning och etikettering till halvautomatisk. Oturligt nog så var det viss utrustning som inte var prövad och passade inte ihop med tidigare teknik. När det gällde fyllningslinjen, som kom från Kugler i Schwäbisch Hall i Tyskland, visade det sig att de kapsyler vi hade var vanliga bakelitkapsyler som var så stela att de sprack i förslutnings-stationen. Vi fick återgå till att kombinera automatisk fyllning med manuell kapsylering tills vi fick tag på kapsyler som var mjukare. Och i etiketteringen fick vi en maskin som släppte etiketter buntvis utan att limbstrykningen var gjord. Då fick man handetikettera och sedan byta till självhäftande etiketter och så var det löst också.

Den nya fabriken innehöll mycket ny teknologi och bl a behövdes personer med svagströmskompetens och kunskap inom styr-och reglerteknik. Vi rekryterade dem från tekniska gymnasiet i Sundsvall. Det kom ingenjörer in i verksamheten och detta var oerhört viktigt för fabriken utveckling för vi hade inte klarat att driva de här tillverkningslinjerna med automatiserad och aseptisk tillverkning utan dem.

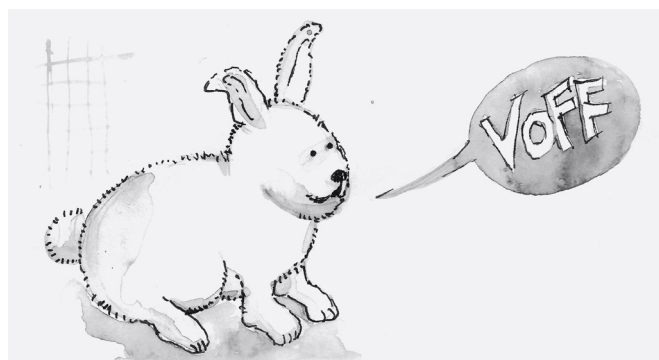
Det var ju ett jättejobb att etablera verksamheten och det var inte alla som trodde på oss. Nu är fabriken snart den enda som är kvar av alla D-lab.

Matforsincidenten

När vi hade lämnat apotekssidan 1971 och hade blivit industrialiserade via KabiVitrum, hände något vi kallade "Matforsincidenten". Det var en smärtsam process för man hade haft en pyrogenreaktion på ett sjukhus i Mellansverige och som kopplades till en infusionsflaska som vi tillverkat. Vi fick börja utreda om det kunde var ett genomgående problem eller om det var en tillfällighet. Det slutade med att vi stängde hela sterilavdelningen och gjorde en totalgenomgång av allt. Vi testade om alla batcher vi hade i lager för att se om det fanns pyrogener i andra batcher. Det där pågick några månader, men vi kom ur det på ett bra sätt genom att vi fick en uppfräschad sterilavdelning, förändrade kontrollrutiner, begränsade ståtiderna för oautoklaverat material, dvs tiden som infusionsvätskor står på autoklavvagnar innan autoklivering.

Det visade sig att det bara var det här sjukhuset som hade rapporterat en feberreaktion och vid ett enda tillfälle. Och som sagt, vi hittade ingenting i någon flaska från den aktuella batchen och inte någon av våra andra batcher heller. Man kan ju diskutera om det är riktigt att man bara skall bygga sitt beslut på ett enda tillfälligt fall. Men det blev en osäkerhet i den uppkomna situationen, som ledde till stora förändringar i tillverkningen. Allt plastmaterial ersattes med rostfritt stål. Miljökontrollen och andra provtagningar utökades mm. Förändringarna gjorde att tillverkningen, utrustningen, rutiner och kontrollverksamhet blev "up to date"

Vi hade ett femtio-tal kaniner som vi använde för pyrogenprovningar och en gång så hade vi besök av en grupp blivande sjuksköterskor och när vi stod därinne i djurstallet så hör man en hund som skäller. Då visar det sig att hon som skötte kaninerna hade sin lilla papillon i ett av sidorummen till förrådet och när den där hunden skällde så var det en sköterskeelev som sa' – "Vad var det där?" Ja, sa jag, det är en kanin som vi har lärt att skälla. Så när vi ska gå ut sa den här sköterskeeleven – "Kan inte jag få se den här kaninen som kan skälla?" Jag skämdes som bara den. Hon hade tagit mig på allvar. Man får inte skoja när man är en auktoritet.

Vägdragning av betydelse

En fråga om en vägdragning i Matfors betydde väldigt mycket för fabriken framtid. Man skulle på öppet politiskt möte diskutera vägdragningar av allmän väg. Detta ledde till att jag bestämde mig för att delta på mötet. Folk som sitter där vet inte vem jag är och jag blandade mig med de övriga människorna i salen. Så får jag höra hur den politiskt föredragande som berättar om planerna säga: "Ja, vi har talat med

fabriksledningen på ACO om den här nya vägen och de har accepterat att vi lägger vägen mellan samhället och bakom fabriken"! Jag höll på att flyga i taket för det var inte alls så. Jag begärde ordet och berättade att jag tillhör fabriksledningen och vi är inte tillfrågade överhuvudtaget och vi skulle aldrig säga JA till en sådan förändring. Lägger man vägen bakom fabriken så har man låst expansionsmöjligheten på markyta för all framtid för oss.

Vi har alltid skrutit med att man kan bygga ut fabriken till norska gränsen. De ändrade faktiskt beslutet, även om några villor strök med, och drog vägen på andra sidan fabriken. Framtiden har nu också visat att vi behövde expansionsmöjligheten och det är just där som Cobra Biologics nu bygger ut fabriken.

Greta Jarlestad, sterilarbetare, koncernchef Bengt Andrén, Kurt B och landstingsdirektör Helmer Jansson i samband med invigningen av den nya kontors- och lagerbyggnaden 1976.

Utländska läkemedelsinspektörer

Vi hade ett exotiskt inslag i vår fabrik på 80-talet som jag också vill berätta om. Vi gästades av blivande läkemedelsinspektörer under ledning av Lars-Gunnar Kinnander och Gösta Surén och de här blivande inspektörerna kom från Kuba, Irak, Nigeria, Libyen och många andra länder. Det var intressant men lite jobbigt. Vi var ju lärare samtidigt som vi skulle hålla igång produktionen. Vi tog hand om dem dag och natt. Vi var ju samtidigt under inspektionskontroll så det var säkert en bra produktion. På vintrarna stod det en mängd sparkar i cykelstället utanför fabriken. Så den första gången de blivande inspektörerna hade åkt sparkstötting var nog i Matfors och det var ganska festligt. Det här gänget var t o m och åkte slalom i Hassela.

Ägarförhållanden i Matfors

1965-1970 ägde Apotekarsocieteten fastigheten och Apoteket Lejonet stod för ombyggnation, inredning och maskinpark och drev fabriken.

1971 bildades ACO Läkemedel som ett dotterföretag till Apoteksbolaget och Matforsfabriken etablerades som en av fyra ACO-fabriker.

1972 flyttades ägarskapet av ACO Läkemedel till KabiVitrum-koncernen, som ingick i Statsföretag, sedermera Procordia.

1988 underställdes fabriken affärsområde Nutrition inom KabiVitrum, sedermera KabiPharmacia.

1990 påbörjades en strukturomvandling inom koncernen och en utredning visade på en överkapacitet inom produktionen och man beslöt att avveckla Matforsfabriken och överföra tillverkningen till koncernens fabriker i Halden och Helsingborg.

1992 avslutas KabiPharmacia-epoken.

Ny teknik

Blow-Fill-Seal (BFS)-tekniken eller Bottle-pack som vi kallade den låg till grund för en tillverkningslinje som byggdes upp för sterila spolvätskor. Den installerades i början av 80-talet. Bottle-packlinjen formbläste, fyllde och förslöt spolvätskeflaskor i plast i mer eller mindre ett moment och som därefter autoklaverades.

Det var inte förrän 1982-83 vi kunde köra för fullt, men då fick vi nya problem med plasten. Den reagerade inte likadant från batch till batch speciellt då det gällde öppningsmomentet då plasttoppen på flaskan skulle knäckas och gå av. Då fick man kompromissa en hel del och skicka ersättningsleveranser. Användarna fick t o m skära av topparna till flaskorna i vissa akuta situationer, men i stort sett kom vi väl ur det, men det var ändå svårt att få lönsamhet.

För att vi skulle få lönsamhet skulle vi komplettera tillverkningen med att leverera till Pfrimmer, Kabis företag nere i Münchenområdet. Då visade det sig att vi inte kunde skicka våra vanliga Europapallar för de hade ett automatiserat pallhanteringssystem baserat på sk sjöpall hos Pfrimmer så vi fick stå och packa om manuellt på sk sjöpall och det kostade ytterligare pengar och vi hade redan små marginaler då vi startade. Det var många sådana problem som vi hade. Det hade varit skönt att vara utan dem för det fanns mycket annat att jobba med. Problemen med Bottle-pack fyllde min tillvaro då, så även när jag stod på tennisbanan och skulle serva så såg jag bottle-pack-problemen i stället för bollen. Men till slut gick det!

Nya produkter

I början av 80-talet fick vi ett tillskott med nya produkter på den orala sidan. Vi fick överta KabiVitrum's flytande sortiment av mixturer, det så kallade Lixir-sortimentet. Sedan överfördes även Clysmol från KabiVitrum till oss i samband med att man gjorde strukturförändringar inom koncernen.

Vi tog även över desinfektionsprodukterna med klorhexidin från KabiVitrum's fabrik i Göteborg 1986. Jag tror att du Ola var iblandad i att man skulle ha aseptik vid tillverkning av dessa produkter och när jag var på ICI i Macclesfield och förhandlade hem linjen då sa man förvånat: – "Gör ni dem aseptiskt, det skall väl inte behövas?" Det var de som var produktägare så det blev en väldigt konstig situation men vi fortsatte med aseptiktänkandet och gjorde en fantastisk fin linje med en ny plastteknologi med stegvis aseptisk formblåsning av flaskan, aseptisk fyllning och förslutning samt automatisk pallastning. Det var många tekniker som var inblandade och de här ingenjörerna från gymnasiet i Sundsvall klarade av de här med kretskorts-styrningar och annat. Det var en riktig satsning med aseptiken.

I släptåg till detta tog vi även över Descutan, det hette Hibiscrub Svamp på den tiden, som användes för desinfektion av hud före operation. Vi kallade produkten för Descutan och ICI gick med på att släppa den här produkten till Matfors. Vi tog över den del av produktionslinjen som gick att använda från den tidigare tillverkaren i Borlänge.

I sambandet med övertagandet av Hibiscrub besökte jag ICI i Manchester. Jag gjorde ett misstag jag när jag åkte taxi till ICIs kontor och sa till taxichauffören "Är inte det där Old Trafford, där Manchester United spelar!?" Det blev tyst och så sa han – "That's not a team!" Det var ett hopköpt lag och det var Manchester City som gällde. Sedan blev det tyst i bilen.

Så verksamheten i Matfors har förändrats succesivt, men hela tiden har det varit våt produktion. Det finns i sig ett grundproblem att ha våt produktion, dels höga kostnader för frakter, höga energikostnader för autoklaveringen osv. Det var ibland svårt att uppfylla de krav som man hade på täckningsbidrag. Vi gick runt men det fanns ju andra produkter som drog in större pengar inom koncernen.

Sedan byggde kommunen det stora lagret åt oss och hyrde sedan ut det till KabiVitrum. Man hade slutat att satsa på Matfors, men man gick med på att göra en sådan här tillbyggnad om kommunen stod för kostnaden. Man märker ju i ett företag när man börjar dra åt tumskruvarna. Principen från koncernen var: Inga nya investeringar utan kör på så länge som det går. Ja, det var en obehaglig känsla.

Avveckling

På våren 1992 avslutades en ärorik period och 100 personer sades upp. Ett avvecklingsbesked måste vara klart och tydligt eftersom konsekvenserna blir så stora för människor som gjort uppoffrande insatser under kanske 30 år på sin älskade arbetsplats. När jag började i Högom var vi 30 anställda och vid avvecklingen 100.

Hans Wikner som var produktionsdirektör vid KabiPharmacia fick avbryta sin 50-årsmottagning och flyga till Sundsvall för att meddela det dystra beskedet. Själv fick jag besöka tre sjuka arbetskamrater i deras hem för att få deras underskrift på uppsägningen. Jag var samtidigt själv uppsagd. Som stöd för de äldsta medarbetarna startade vi en samtalsgrupp för existentiella frågor och vi förstärkte gruppen med en av mina vänner, kontraktsprosten Anders Sundqvist. Sune Lockner, som lett en annan fabriksnedläggning i närheten och senare startade Lernia, planlade komvuxutbildning och ordnade med betygsavskrifter för samtliga 100 anställda

Andra lärdomar av avvecklingen var: Undvik bitterhet och självömkan, Det finns trots allt många fina minnen att dela och det kinesiska tecknet för kris kan också betyda möjlighet.

Efter avvecklingen av Matforsfabriken 1992 påbörjades ett nyetableringsarbete för Matfors i Kabis sk Enstamgrupp i vilken jag deltog under några år. Olle Enstam, direktör Statsföretag, var en erfaren industriman och rådgivare i vårt utvecklings- och förnyelsearbete.

Det var valår 1992 och vi hade besök av en rad rikspolitiker, t ex kom försvarsministern Rune Mohlin i helikopter, LOs Stig Malm och ministrarna Göran Persson och Mona Sahlin m fl gjorde också besök i Matfors. Vi skulle behövt flera valår.

Förnyelsearbetet i Matfors fick en helsida i Dagens Industri och Trygghetsrådet gjorde en intervju med mig om min syn på ledarskap och förändringsarbete.

Vad som hände med Matfors därefter kan man läsa om i *Unicornis nr2/2019 "Vad hände med Matforsfabriken efter nedläggningen"*.

Personer utöver de jag nämnt och som betytt mycket för mig är:

Lars-Einar Fryklöf, den mest akademiske VD:n inom ACO Läkemedel. Hans brinnande intresse för körsång gjorde att han och jag uppträdde med några Gluntar på våra fester.

Bengt Andrén, koncernchef KabiPharmacia, decentraliserade och delegerade på ett värdefullt sätt och stärkte vår självkänsla. På Digitalt Museum i Sundsvall finns ett bildarkiv från Bengts besök vid invigningen av tillbyggnaden. Bengt är den ende koncernchef jag mött i bordtennis.

Torgny Pettersson, laboratorieförmannen. Efter den långa perioden av manuell tillverkning, bars kunskapen vidare av fantastiskt lojala medarbetare. Torgny klarade dessutom 12 varianter av tango. Då var det stil som gällde!

Hugo Thelin, då KabiPharmacia. Hugo hade alltid tid för samtal. Hans motto var: Du skall icke hava två herrar!

Börje Nordenö, känd industriman med brett kontaktnät.

Per Dahlqvist, entusiastisk projektledare från SKIFU, Sundsvalls kommun.

Ledarskap

Ledningsfrågor har präglat mitt jobb under alla år. Jag har ju mött många som sagt "Tänk om jag hade vetat mer om arbetsledning".

Från början hade jag ingen erfarenhet att leda andra och jag hade en rationell syn på ledarskap på den tiden. Jag trodde att om man kunde vinna någonting eller få något gjort, då var det OK. Tillvaron var inte alltid så rationell, det var känslomässigt och det fick jag anpassa mig till så småningom och känna in bättre. Sedan var det ibland svårt att förstå den integritet människor behöver. Som chef får man insyn i saker och ting som inte är så lätt att tala om, man får inte lämna ut personalens integritet. Det är avgörande och det förtroendet måste man ha.

Som ledare delegerade jag alla specialistfrågor till de som var experter och specialister. Egentligen gjorde jag våld på min egen roll. Jag var ju utbildad apotekare med stort intresse för den tekniska delen av yrket och det var det som jag hade tänkt på när jag var på apoteket Sälens distriktslaboratorium med Gösta Tärnroth som chef. Jag tyckte det var mycket intressant, allt det fina med produktionen.

Min tankar kring ledarfilosofi kan sammanfattas under ledorden:

Förtroende, Kommunikation och Delaktighet:

Lev som du lär, undvik att favorisera, ge raka men hänsynfulla besked, visa öppenhet – bjussa på dig, skapa inte syndabocker, respektera personlig integritet, hjälp människor med svag självkänsla och lös upp deras försvarsattityder.

Förtroende tar år att bygga upp men bryts ner på en vecka! Kommunikation ger delaktighet, se människan, lyssna aktivt, kombinera förnuft och känsla, tala begripligt, checka förståelsen, skapa en praktisk organisation, skapa gemensamma värderingar och acceptera personliga värderingar som inte strider mot de gemensamma. Lev i samhället!

Några deviser, som fungerat som ledstjärnor för mig och som jag återkommande haft stöd och stor hjälp av i utvecklings- och ledningsarbetet.

★ "Sätt upp vägmärken för dig. Res åt dig vägvisare. Giv akt på vägen där du vandrar åstad" (Jeremia 31:21 Gamla Testamentet)

★ "Bind ej för mulen på den oxen som plöjer" (Apotekaren Nils Malmquist när utländska terazzoläggare använde apotekets telefon för privata telefonsamtal till hemlandet)

★ "Ta tia te hjälp!" (norrman som såg vår belägenhet då vi hade det jobbigt på fjellet i Norge)

★ "Leave well enough alone" (svenskamerikansk plasttillverkarens kommentar om våra plastproblem)

★ "Att våga är att förlora fotfästet en stund. Att inte våga är att förlora sig själv." (Sören Kierkegaard 1813-1855)

★ "Apotekare skall vara mot hög och låg såväl söcken – som helgdag alltid lika. (1688 års apotekarförordning)

Konsultverksamhet mm

Under 1992-94 var jag Qualified Person hos Bionative, som etablerat sig Matfors med interferontillverkning.

Från 1994 jag var egen konsult med bl a utbildningsuppdrag för Pharmadule och medhjälpare vid några inspektioner i Baltikum utförda av läkemedels-inspektören Lars-Gunnar Kinnander.

Under konsultperioden drog Lars-Gunnar Kinnander även nytta av mina praktiska erfarenheter inom GMP-området och jag fick bl a vikariera som lärare vid ett veckolångt WHO-symposium i Minsk. Minnena från resan och konferensen är oförlömliga. I hotellkorridorerna satt soldater och skyddade oss med Kalasnikov i knät. Avslutningsfesten med hälsoministern som värd var också mäktig och jag blev av några festdeltagare tillfrågad om jag kunde komma tillbaka och starta ett läkemedelsfabriks projekt. Stämningen kändes en aning surrealistisk. Under symposiet bjöds vi på operabesök. Först när en skådespelare kom med en rakkniv förstod vi att vi såg Barberaren i Sevilla. Under föreställningen slog det upp eldslågor i takets elsystem men operan fortsatte och elden slocknade.

Under min tid som konsult besökte jag även sultanatet Oman och gav stöd och råd till sjukhusapotekaren i Muscat hur man skulle kunna tillverka ögondroppar med Bottlepack-teknik. Behovet av ögondroppar mot bl a trakom var mycket stort. Men pga sultanen Qaboos ibn Saims inflytande kunde idéerna inte genomföras. All konkurrens med sultanens egen affärsverksamhet med läkemedel var förenat med livsfara.

Jag var även aktiv medlem i Rotary och hann med att vara klubbpresident i Sundsvall Sankt Olof Rotaryklubb. Jag brevväxlar fortfarande med rotarybrodern, apotekaren Karl-Erik Källström, 94 år ung från Närpes i Finland och han gör publika framträdanden med föredrag om upplevelsorna under kriget mot Ryssland. En fantastisk person och varmhjärtad vän. 1999 flyttade jag till Karlstad.

Hobbies och fritidsintressen

Ett stimulerande arbete utan tidsgränser gör att man sällan slappnar av från aktuella problemlösningar. Det gäller således att hitta alternativ som kräver fokusering och blockerar jobbtankarna. För mig blev det klassisk jazz, sport och flugfiske.

Musiken blev min favoritsysselsättning på fritiden. I början av 50-talet var jag el-guitarrist i ett Säfteband. I Sundsvall blev det sång i Tonicakören, klarinett i Arne Lidéns kvintett och Sundsvalls Dixielanders. Vår ledare var en glad dansk arkitekt, Erik Vagn Christensen. Han hade tron att alla kan spela och sjunga, och till slut trodde vi alla på möjligheten. Han dämpade alla tendenser till överlägsenhet genom att låta de erfarna byta instrument och bli nybörjare.

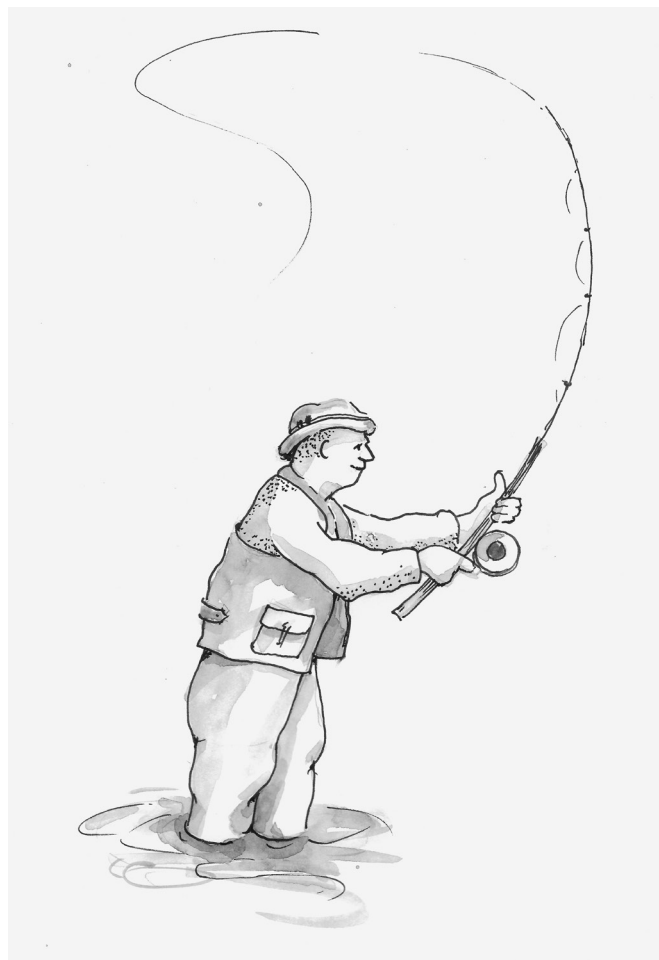
Nybörjarna klarade efter några år Glen Millers originalarrangemang för "In the Mood". Min fru Anita köpte en altsax som har gett henne många glada stunder.

Efter flytt till Karlstad ledde jag swinggruppen Swing Cats 2002-2013 som gjorde flera framträdanden i Stockholm. Störst blev nog våra USA-spelningar i Chicago och Minneapolis. Vi spelade för 1 200 personer på Rotarys 100-årsjubileum Hyatt Regency Hotel, som ägs av Donald Trump. En spelning

med internationella förtecken genomfördes på kryssningsfartyget Cinderella.

Om man vill lyssna på något av SwingCats musik gå in på: <https://jazzenikarlstad.se/2019/09/25/swing-cats/>

Även idrott och friluftsliv har betytt mycket för mig. Några sportframgångar är bl a DM-vinst i juniorfotboll med Sifhälla, Kvartsfinal i läroverksturneringen i bandy mot Falun med Åmål, DM-silver med Slottsbron IF:s juniorer i bandy och DM-seger i tennis veterandubbel H40 i Medelpad.

Apotekaren och kurskamraten Börje Wikberg från Ångsta lärde mig mycket om laxfiske med fluga och att knyta flugor. Under perioden 1971-99 tillbringade vi alltid en vecka i augusti vid älvar i Tröndelag. Att lägga ut en fluglina och låta strömmen föra flugan till den optimala platsen för en revirbevakande lax och sedan känna det tunga hugget från en sex-kilos lax som sedan rusar 50 m är magiskt.

Slutord

Slutligen skulle jag vilja framföra ett varmt tack till alla medarbetare i Matfors samt alla inom och utom Kabi Pharmacia-koncernen som stött oss i nyetableringsarbetet efter nedläggningen.

Hälsar
KURT BERTRANDSSON
fabrikschef emeritus